

УДК 378.147:355:355.231(477)

Руслан СИЧ,

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ЕТАПУ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ З ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті автором зроблено аналіз результатів експериментального етапу дослідження формування вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників. Особлива увага звертається на умови і чинники, що забезпечують показність вибірки та репрезентативність результатів. Результати дослідно-експериментальної роботи дозволяють зробити висновок, що запропоновані автором методика та педагогічні умови формування вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників є ефективними і дозволяють оптимізувати зазначений процес.

Ключові слова: експериментальне дослідження, майбутні офіцери-прикордонники, уміння з особистої безпеки, критерії, педагогічні умови.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для підтвердження ефективності застосування методики формування вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників запроваджувалися різноманітні діагностичні методики, які дозволяли виявити результативність застосування педагогічних умов формування вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників, коректувати методику

їх подальшої реалізації. На цьому етапі відбувалася експертна оцінка та спостереження з боку начальників навчальних курсів, навчальних груп та науково-педагогічного складу кафедри особистої безпеки і тактико-спеціальної підготовки. У цілому ефективність науково-дослідної роботи відстежувалася за основними завданнями, які ставилися на кожному етапі експериментального дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Різні аспекти проведених педагогічних досліджень у військових формуваннях знайшли своє відображення у працях А. Галімова [1], О. Діденка [2], Д. Іщенка [3], В. Мірошніченко [4], О. Ставицького [5], О. Торічного [6] та ін. Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у зазначених вище та інших наукових працях, мають велику цінність для вирішення завдань нашого дослідження. Праці з дослідження окремих аспектів проблеми формування вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників належать таким науковцям, як В. Андросюк (сутність безпеки у службовій діяльності) [7], В. Дияк (економічні вміння) [8], О. Слівінський, А. Чудик (фізичні вміння) [9], О. Торічний (військово-спеціальні вміння) [6], К. Тушко (фінансово-економічні вміння) [10] та інші.

Метою статті є аналіз результатів експериментального дослідження формування вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основних результатів дослідження. Склад контрольної та експериментальної груп було визначено відповідно до генеральної сукупності за такими методами:

гніздова вибірка, коли одиницями дослідження відбиралися не лише окремі респонденти, а й колективи (у нашому випадку – навчальні прикордонні застави академії 2-го та 3-го факультетів) із подальшим вибором курсантів;

квотна вибірка, коли в експериментальну і контрольну групи відбирали курсантів з дотриманням квот (факультети охорони та захисту державного кордону, правоохоронної діяльності, інженерно-технічної підготовки та факультету іноземних мов та гуманітарних дисциплін,

курс навчання – другий та третій, стать – чоловіча). При цьому було враховано рекомендації науково-педагогічного складу та командирів підрозділів курсантів [11].

З урахуванням цього обсяг вибірки (кількість курсантів експериментальної та контрольної груп), що забезпечує репрезентативність даних, становив 247 курсантів другого та третього курсів факультету охорони та захисту державного кордону, факультету правоохоронної діяльності, факультету інженерно-технічної підготовки та факультету іноземних мов та гуманітарних дисциплін. Вони були поділені на дві експериментальні групи (ЕГ) (група А – 126 курсантів, з них: ЕГ 1 – 62 курсанти факультету охорони та захисту державного кордону, ЕГ 2 – 64 курсанти факультету правоохоронної діяльності; та дві контрольні групи (КГ): (група Б – 121 курсант) з них: КГ 1 – 61 курсант факультету охорони та захисту державного кордону, КГ 2 – 60 курсантів, а саме з факультету інженерно-технічної підготовки – 32 курсанти, з факультету іноземних мов та гуманітарних дисциплін – 28 курсантів.

При цьому величину вибіркової сукупності було визначено з опорою на такі параметри, як величина генеральної сукупності та відсоток відбору [11].

Окрім вказаного, завданням експериментальної роботи була перевірка досягнення мети (рівень сформованості вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників), перевірка доцільності визначення напрямів і завдань досягнення результату, перевірка ефективності добору процесуальних елементів системи (методи, форми, засоби). Зміни, що відбулися у процесі впровадження авторської методики, окрім якісних результатів, трансформувалися у кількісний вимір професійної підготовленості курсантів НАДПСУ з особистої безпеки.

Оскільки у попередніх дослідженнях доведена однорідність і репрезентативність створених експериментальних та контрольних груп, порівнюємо результати дослідження, отримані до та після експерименту за кожним критерієм за допомогою методів математичної статистики.

За мотиваційно-спонукальним критерієм оцінювалися: інтерес до набуття вмінь з особистої безпеки; усвідомлення значущості вмінь з особистої безпеки для майбутньої професійної діяльності; орієнтація на успіх у професійній діяльності, прагнення набутти професійного досвіду.

За результатами, поданими в табл. 1, можемо констатувати, що кількість курсантів з низьким рівнем за мотиваційно-спонукальним критерієм зменшилась:

Таблиця 1

**Динаміка за мотиваційно-спонукальним критерієм
контрольних та експериментальних груп, %**

Рівні	На початку експерименту			
	ЕГ 1	КГ 1	ЕГ 2	КГ 2
Високий	8,5	8,7	8,6	8,9
Середній	40,2	38,5	40,3	38,2
Низький	51,3	52,8	51,1	52,9
Рівні	Після експерименту			
	ЕГ 1	КГ 1	ЕГ 2	КГ 2
Високий	16,1	9,7	16,1	9,2
Середній	53,8	39,4	54,3	40,1
Низький	30,1	50,9	29,6	50,7

у групі ЕГ 1 $D = 21,27\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 13,96\%$ та високим рівнем $D = 7,6\%$);

у групі КГ 1 $D = 1,9\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 0,9\%$ та високим рівнем $D = 1\%$);

у групі ЕГ 2 $D = 21,52\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 14\%$ та високим рівнем $D = 7,5\%$);

у групі КГ 2 $D = 2,3\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 0,9\%$ та високим рівнем $D = 0,3\%$).

За поведінково-діяльним критерієм оцінювалися: вияв активності у пошуку способів вирішення професійних ситуацій; наполегливість у набутті вмінь з особистої безпеки; намагання застосувати

вміння з особистої безпеки у повсякденній діяльності; готовність до професійних труднощів.

За результатами, поданими в табл. 2, можемо констатувати, що кількість курсантів з низьким рівнем за поведінково-діяльнісним критерієм зменшилась:

у групі ЕГ 1 D = 33,9 % (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем D = 22,9 % та високим рівнем D = 11 %);

у групі КГ 1 D = 7,5 % (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем D = 4,8 % та високим рівнем D = 2,7 %);

у групі ЕГ 2 D = 33 % (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем D = 22,2 % та високим рівнем D = 10,8 %);

у групі КГ 2 D = 8,4 % (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем D = 5,7 % та кількості курсантів з високим рівнем D = 2,7 %).

Таблиця 2

**Динаміка за поведінково-діяльнісним критерієм
контрольних та експериментальних груп, %**

Рівні	На початку експерименту			
	ЕГ 1	КГ 1	ЕГ 2	КГ 2
Високий	9,1	9,2	9,1	9,2
Середній	21,8	24,7	21,9	24,8
Низький	69,1	66,1	69	66
Рівні	Після експерименту			
	ЕГ 1	КГ 1	ЕГ 2	КГ 2
Високий	20,1	11,9	19,9	11,9
Середній	44,7	29,5	44,1	30,5
Низький	35,2	58,6	36	57,6

За результативно-перспективним критерієм оцінювалися: здатність об'єктивно оцінювати вміння з особистої безпеки; творчий підхід до застосування вмінь з особистої безпеки; здатність до самовдосконалення вмінь з особистої безпеки; схильність до вияву аналітико-прогностичного мислення.

За результатами, поданими в табл. 3, можемо констатувати, що кількість курсантів з низьким рівнем за результативно-перспективним критерієм зменшилась:

у групі ЕГ 1 $D = 33,7\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 25,4\%$ та високим рівнем $D = 8,3\%$);

у групі КГ 1 $D = 23,2\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 20,6\%$ та високим рівнем $D = 2,6\%$);

у групі ЕГ 2 $D = 33,3\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 24,5\%$ та високим рівнем $D = 8,8\%$);

у групі КГ 2 $D = 23,4\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 20,6\%$ та високим рівнем $D = 2,8\%$).

Таблиця 3

Динаміка за результативно-перспективним критерієм контрольних та експериментальних груп, %

Рівні	На початку експерименту			
	ЕГ 1	КГ 1	ЕГ 2	КГ-2
високий	6,1	5,8	6,3	5,8
середній	18,3	18,3	18,2	18,1
низький	75,6	75,9	75,5	76,1
Рівні	Після експерименту			
	ЕГ 1	КГ 1	ЕГ 2	КГ 2
високий	14,4	8,4	15,1	8,6
середній	43,7	38,9	42,7	38,7
низький	41,9	52,7	42,2	52,7

За результатами дослідження можемо констатувати, що кількість курсантів з низьким рівнем за комплексним критерієм зменшилась:

у групі А $D = 28,6\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 20,3\%$ та високим рівнем $D = 8,3\%$);

у групі Б $D = 10,69\%$ (збільшення кількості курсантів з середнім рівнем $D = 9\%$ та високим рівнем $D = 1,7\%$).

Для якісної оцінки вірогідності отриманих даних важливою була експертна оцінка фахівцями проведеної роботи. За результатами спостереження, опитування та анкетування експерти визначили, що

значно підвищилася міцність і глибина професійних умінь, забезпечено більш високий рівень сформованості в курсантів професійних навичок та майстерності з особистої безпеки.

Усього 12 експертів з найбільш досвідчених викладачів і начальників курсів оцінювали кожного курсанта ЕГ та КГ за кожним показником з трьох критеріїв за трибальною системою: 3 бали – показник розвинений, чітко виражений, виявляється часто; 2 бали – показник помітно виражений, але виявляється непостійно, хоча відхилень у негативну сторону не спостерігається; 1 бал – показник виражений, але виявляється обмежено та неефективно. Рівень сформованості вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників за кожним критерієм розраховувався за такою формулою:

$$P = \frac{S}{n \cdot e}, \quad (3.2)$$

де P – рівень сформованості полікультурної компетентності за відповідним критерієм; S – сума балів експертів; n – кількість показників у відповідному критерії; e – кількість експертів.

Як результат ми отримали такі дані щодо рівнів сформованості вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників в ЕГ і КГ за оцінками експертів. Для порівняння наводимо їх разом з даними основної методики діагностики (табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл курсантів ЕГ і КГ за рівнями сформованості вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників за оцінками експертів у порівнянні з даними основної методики діагностики

Критерій	Рівень	ЕГ (група А)				КГ (група Б)			
		оцінка експертів		основна діагностика		оцінка експертів		основна діагностика	
		абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Мотиваційно-спонукальний	Високий	19	15,1	20	16,1	10	8,3	11	9,5
	Середній	65	51,6	68	54,1	48	39,7	48	39,8
	Низький	42	33,3	38	29,9	63	52,1	61	50,8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Поведінково-діяльний	Високий	22	17,5	25	20,0	12	9,9	14	11,9
	Середній	58	46,0	56	44,4	38	31,4	36	30,0
	Низький	46	36,5	45	35,6	71	58,7	70	58,1
Результативно-перспективний	Високий	21	16,7	19	14,8	11	9,1	10	8,5
	Середній	56	44,4	54	43,2	44	36,4	47	38,8
	Низький	49	38,9	53	42,1	66	54,5	64	52,7
Комплексний	Високий	20	15,9	21	17	12	9,9	13	20
	Середній	59	46,8	60	47,2	40	33,1	34	59
	Низький	47	37,3	45	35,8	69	57,0	74	47

Різниця між даними оцінки експертів та даними, отриманими методами основної діагностики, знаходиться в межах статистичної похибки від 0 до 5 %.

Отже, результати експерименту, зокрема аналіз ефективності застосування визначених педагогічних умов та методики їх реалізації у вищому військовому навчальному закладі дозволяють зробити такі висновки:

відбулися якісні зміни в експериментальних та контрольних групах, але суттєвими є зміни у всіх ЕГ, на відміну від КГ, де зміни йшли природним чином;

сформованість умінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників у ЕГ зумовлена: моделюванням спеціальних навчальних ситуацій, спрямованих на усвідомлення значущості вмінь з особистої безпеки для здійснення оперативно-службової діяльності; забезпеченням безперервності та поетапності формування вмінь з особистої безпеки; використанням можливостей навчальної дисципліни “Особиста безпека та застосування сили” як базової щодо формування вмінь з особистої безпеки та актуалізації міждисциплінарної інтеграції дисциплін;

зміни, що відбулися серед представників ЕГ, у найбільшій мірі свідчать про високий рівень формування вмінь з особистої безпеки у курсантів, що навчалися за авторською моделлю формування вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Висновки. Отже, аналіз результатів експериментального дослідження свідчить про ефективність розроблених і впроваджених у освітній процес НАДПСУ педагогічних умов формування вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників та підтверджує гіпотезу дослідження емпіричним шляхом.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Предметом перспективних досліджень може бути з'ясування форм і методів формування вмінь з особистої безпеки майбутніх офіцерів-прикордонників, детальне вивчення можливостей їх використання на кожному з етапів реалізації запропонованої методики.

Список використаної літератури

1. Галімов А. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом : монографія / А. В. Галімов. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2004. – 376 с.
2. Діденко О. В. Формування професійної творчості в майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : монографія / О. В. Діденко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2009. – 476 с.
3. Іщенко Д. В. Теорія і практика виховання слухачів вищих військових навчальних закладів у процесі навчання : дис. ... д-ра пед. наук / Д. В. Іщенко. – Хмельницький, 1999. – 426 с.
4. Мірошніченко В. І. Система патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : монографія / В. Мірошніченко. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2012. – 376 с.
5. Ставицький О. М. Системний підхід до процесу формування професіоналізму майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійного виховання / О. М. Ставицький // Збірник наукових праць № 57. Серія: Педагогічні та психологічні науки / Державна прикордонна служба України; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2011. – С. 86–90.
6. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія / О. В. Торічний. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2012. – 536 с.

7. Андросюк В. Г. Методологічні засади розробки професіограм та кваліфікаційних характеристик / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Г. О. Юхновець // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – 1996. – № 1. – С. 26–34.

8. Дияк В. В. Організаційно-педагогічні умови оптимізації викладання соціально-економічних дисциплін у вищих військових навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. В. Дияк; Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2004. – 18 с.

9. Слівінський О. Фізичне виховання як один із основних факторів, що впливають на формування військово-професійної готовності у майбутніх офіцерів-прикордонників / О. Я. Слівінський, А. В. Чудик // Збірник наукових праць № 68. Серія : педагогічні та психологічні науки / Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2013. – С. 230–239.

10. Тушко К. Ю. Педагогічні умови формування економічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / К. Ю. Тушко. – Хмельницький, 2008. – 20 с.

11. Грязнов І. О. Система морального виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : монографія / І. О. Грязнов. – Хмельницький : НАДПСУ, 2004. – 370 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент Мірошніченко В. І.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2016.

Сыч Р. Анализ результатов экспериментального этапа исследования формирования умений по личной безопасности будущих офицеров-пограничников

Автором сделан анализ результатов экспериментального этапа исследования формирования умений по личной безопасности будущих офицеров-пограничников. Особое внимание обращается на условия и факторы, обеспечивающие представительность выборки и репрезентативность результатов. Результаты опытно-экспериментальной работы приводят автора к выводу, что предложенные им методика и педагогические условия формирования умений по личной безопасно-

сти будущих офицеров-пограничников эффективны и позволяют оптимизировать указанный процесс.

Ключевые слова: *экспериментальное исследование, будущие офицеры-пограничники, умение по личной безопасности, критерии, педагогические условия.*

Sych R. The analysis of the results of the experimental stage of the research on the future border guards' personal security skills

The author has conducted the analysis of the results of the experimental stage of the research on the future border guards' personal security skills.

The task of the experimental work was to verify the objective fulfillment (level of the future border guards' personal security skills formedness), check the feasibility of defining directions and tasks to achieve results, check the system's procedural elements (methods, forms, tools) selection effectiveness. Aside from the quantitative results the changes that have taken place in the process of the author's technique implementation have transformed into quantitative evaluation of professional preparedness of the NASBGSU cadets in personal security.

Special attention has been given to conditions and factors ensuring the selection and the results' representativeness.

The analysis of the results of the experimental stage of the research on the future border guards' personal security skills enables to make such conclusions:

generally some qualitative changes in the experimental and control groups have taken place, but only the changes in all experimental groups are significant, unlike control groups, where the changes occurred naturally.

future border guards' personal security skills formedness in experimental groups bases on: case study simulation aimed at realizing the personal security skills significance for operational activity conducting; providing incessancy and stepping of the personal security skills formation; taking the opportunities of 'Personal security and applying force' course as basic in personal security skills formation and cross-disciplinary integration updating.

the changes that have taken place among the experimental groups members mostly bear evidence of a high level of personal security skills formation among cadets who studied in accordance with the author's model of the future border guards' personal security skills formation.

The results of experimental work lead the author to the conclusion that the suggested methodology and pedagogical conditions of the future border guards' personal security skills formation are effective and allow enhancing the efficiency of the process researched.

Keywords: *experimental research, future border guard officers, personal security skills, criteria, pedagogical conditions.*